

жерде қытай жазуын (IV ғ.), даосизм мен конфуцийшілдікті (IV-V ғғ.), буддизмді (VI ғ.) қабылдауын, кейіннен феодалдық Жапонияның окшаулануына қарамастан (XVI-XIX ғғ.) батыс өркениетінің сөзсіз ықпалын (XVI ғ.) еске алсақ жетіп жатыр.

Қазіргі уақытта жапон қоғамында ненің төл, ненің көшірме екенін айқындау қиын, өйткені барлығы біртұтас болып кеткен. Сонда да болса, таза жапондық әлсіз болғанына қарамастан бейімделу үдерісіне едәуір ықпал жасады. Бір қызығы, басқа елдердің мәдениетін өз дәстүріне тарта отырып, Жапония жиі оларда жоғалған нәрселерді сақтап қалып отырды.

Жапония үшін дәстүрлер трансформациясының эволюциялық үдерісі тән. Жаңа элементтер әдетте ескі құрылымға қосылып отырды, оны ешқашан бұзбады, жиі қатар өмір сүрді, кейде бірігіп біртұтасқа айналды, мұнда ненің сырттан келгенін, ненің дәстүрлі жапондық екенін айыру қиын болды. Бірте-бірте бұл элементтер ескі құрылымға бейімделген сайын түрін өзгертіп, бүкіл жүйенің қайта құрылуын туғызды. Кейде бұл үдерістің қатты жүргені сондай, жапондықтардың өз дәстүрлерін бұзып жатқаны секілді жалған әсер қалдыратын.

Жапондықтардың прагматизмі оларға қажет деп санаған жаңашылдықтың бәрін қабылдауға мүмкіндік берді, олар мүмкіндікті катаклизмдерді айналып өтті және дәстүрлі құндылықтардан ықтиярмен бас тартпады. Бұл Жапонияның басқа елдерге, мысалы Қытайға қарағанда, Батысқа сәтті жауап бере білгенінің себептерінің бірі. Жаңғыруды қабылдауда екі жаққа да әлеуметтік-психологиялық факторлар, әсіресе қытайлықтар мен жапондықтардың қалған әлемге деген қатынасы үлкен әсер етті: алғашқылары

Орталық империя деген идеяларынан арыла алмады және өздерінікінен бөгде құндылықтардың болуына жол беріп, басқа халықтардан үйрену қажеттілігін түсінбеді. Екіншілері болса өз бірегейліктерін жоғалтпай, батыстың құндылықтарын қабылдай білді. Мұндай көзқарасты көптеген отандық және шетелдік ғалымдар бөліседі.

1. «Дух Ямато» в прошлом и настоящем». М., 1989.
2. Мировая экономика и международные отношения. 1991, № 5
3. Вопросы философии. 1991, № 3
4. Changing Japanese Attitudes Towards Modernization. Tokyo 1982
5. Вебер М. Избранные произведения. М., 1990
6. Мировая экономика и международные отношения. 1991, № 10
7. Berger P.L. Capitalism Revolution Fifty Propositions about Prosperity, Equality and Liberty. New York 1986
8. The Japanese Trajectory, Modernization and beyond. Cambridge, 1988
9. Tsurumi Kazuko. Social Change and the Individual. Princeton, 1970
10. Мировая экономика и международные отношения, 1991, № 8

В статье рассматриваются некоторые аспекты модернизации Японии. Японский путь обновления предоставляет возможность для формирования собственного пути политического развития страны.

In this article are considered some aspects of modernization of Japan. Japanese way of renewal is affording an opportunity to form own way of country's political development.

Р. Алпысбаев

ИРАН-ИРАҚ СОҒЫСЫ ЖӘНЕ АҚШ-ТЫҢ ТАЯУ ШЫҒЫСТАҒЫ СЫРТҚЫ САЯСАТЫ

1978-1979 жж. Иран төңкерісіне дейін АҚШ-ң Таяушығыстың саясатында басты рөлі Иран, Сауд Аравиясы мен Израильге

берілген еді. Таяу және Орта Шығыста американ стратегиялық және экономикалық мүддесінің гаранты болып нақ осы ел-

дер саналды, ал Иракқа АҚШ-ң таяушығыстық саясатында бөлінген рөлі жама ғана болды. 1979 ж. Иранда ислам төңкерісінің жеңісінен кейін Парсы шығанағы бассейніндегі АҚШ-ң саяси бағытының негізгі қарсыласы Тегеран болды. 1979 ж. Таяу және Орта Шығыста болған геополитикалық өзгерістер АҚШ-ң сыртқы саясатында Ирактың дәрежесінің өзгеруіне әкелді. АҚШ-ң президенттер Р.Рейган мен Дж.Буштрадың кеңесшілерінің пікірі бойынша американдық таяушығыстық саясатында Иранның орнын Ирак басуы керек болған /3, 135/.

АҚШ-ң Иранға қарсы саясатына Бағдадты тарту бастамасына Дж.Картердің әкімшілігі мұрындық болды. Көп жылға созылған иран-ирақ қарама-қайшылықтары Иранда 1978-1979 жж. ислам төңкерісінің жеңісінен кейін шиеленіске ұшырап, Ақ үйдегі Таяу және Орта Шығыстағы американдық мүддесін иран қауіпін жоюды қолдаушылары үшін жоғары қызығушылық туғызады. Американдық саяси топтары ақпараттық-психологиялық және саяси-елшілік құралдарды да екі ел арасындағы шиеленісу дағдарысына кең тұрды да пайдаланды. АҚШ-ң Ұлттық Қауіпсіздік Кеңесі (ҰҚК) иран-ирақ саяси дағдарысының әскери қақтығысқа ұласуына көбірек белсенділік көрсетті.

Құрама Штаттары Бағдад пен Тегеранға әлуатті қарсылықтардың екеуінің де қарулы күштеріндегі жағдайлары туралы жалған мәліметтер жіберіп отырды. Бұдан басқа, американдық президентінің ұлттық қауіпсіздік жөніндегі кеңесшісі Зб.Бжежинский 1980 ж. маусымдағы Иорданияға сапары кезінде иордан-Ирак шекарасында Ирак президенті С.Хусейнмен жасырын кездесіп, оны „АҚШ Иран мен Ирактың шекарасын бөліп жатқан Шат-Эль-Араб өзеніне қатысты Ирак таласына қарсылық көрсетпейді” – деп сендірді /8, 28/.

Вашингтон иран-ирақ жер таласында Тегеранға қарсы Ирак басқаншылығын қолдау бағытын тікелей жақтады. 1980 ж. басталған иран-ирақ әскери қақтығысы Ақ үйге Таяу және Орта Шығыста өзінің бұрынғы ықпалын қалпына келтіруіне мүмкіндік беріп қана қоймай, тіпті одан әрі әжептәуір нығайтты.

АҚШ иран-Ирак соғысының барынша созылуынан өзіне әр түрлі себептермен көптеген пайда көрді: саяси-елшілік, әскери-стратегиялық және экономикалық. Біріншіден, Тегеран мен Бағдадқа соғысты жүргізу үшін Ирактың Вашингтонмен елшілік қатынасын қалпына келтіруге мүмкіндік беретін еді. Екіншіден, Тегеран мен Бағдадтың әскери қарсы тұруы, Палестина автономиясын мұсылман елдерінің қаржылай қолдауын жоққа шығаруы мүмкін еді. Үшіншіден, иран-ирақ соғысы өз қауіпсіздіктеріне алаңдайтын Парсы шығанағындағы мемлекеттерді таяушығыс аймағында американдық әскери қатынастардың кеңеюі мәселесінде келісімге көнбістеу қылды. Төртіншіден, әскери қақтығыс Иракта американдық бизнесіне „ашық есік” болуына жағдай жасауы мүмкін еді. АҚШ-ң идеологиялық мәтінде өздерінің иран-ирақ әскери қарсы тұруына араласуының үдей түсуін Таяу Шығыстағы „кеңестік қауіп” күресу қажеттігі деп түсіндіреді.

Иран-Ирак соғыс барысындағы орасан зор экономикалық шығындар мен 1982 жылғы Ирактың алтын валюта қорының сарқылуы (1980 ж. олар 25-38 млрд. долларды құраған) Бағдадты өзінің Құрама Штаттармен қарым-қатынасын қайта қарауға мәжбүр етті /7, 55/. Ирак өкіметіне қарыз алу өте қажет болды және АҚШ мен басқа да Батыс мемлекеттерінің экономикалық-технологиялық қолдауына мәжбүр болды.

1981 ж. Бағдадта жылда болатын өндірістік көрмеге Ирак алғаш рет американдық фирмаларын шақырды. АҚШ-ы да өз тарапынан Иракпен сауда байланысын кеңейтуге бар күштерін салды. Сауда жөніндегі АҚШ департаменті өзінің ең тәжірибелі бизнесмені Х.Браунды „сауда кеңесшісі” санатында Бағдадқа жіберді. Оның бару мақсаты екі ел арасындағы коммерциялық байланыстың қарқынды болып табылады.

1980 ж. салыстырғанда, 1981 ж. өзінде-ақ Ирактағы американдық экспорты 25% өсті, ал 1980 ж. ол өз кезегінде 1979 ж. қарағанда 65%-ға көп болатын.

1982 ж. жазда Иран әскери күштері өз аймағының көп бөлігінен Ирак бөлімдерін

куып шықты, бұл иран-ирақ әскери қақтығысында Тегеранның жеңіске жетуінен қауіптенген Вашингтонның қатты алаңдатуын туғызды. Сондықтан 1982 ж. АҚШ президенті Р.Рейган терроризмді қолдайтын мемлекеттердің тізімінен Иракты сызып тасты, сонымен ол, „Вашингтонның бұл елмен экономика-технологиялық байланысын кеңейту және Багдад режимімен әскери ынтымақтастықты қалпына келтіру” үшін заң кедергілерін жойды.

АҚШ-ның президенттік әкімшілігіндегі америкалық ресми шенеуніктері Вашингтонның әрекетін, Ирак президенті халықаралық терроризмді қолдауы тоқтатқандықтан деп ақтауы. Бірақ жасырын түрде керісінше баяндалатын. АҚШ қорғаныс министрлігінің террорға қарсы бөлімінің директоры Х.К.Коуч кейінірек мойындаған: „Ешкім (Р.Рейганның президенттік әкімшілігінде) террористтердің әрекетіне С.Хусейннің араласуының тоқтамағанына күмән келтірген емес. Бұл шешімнің нақты себебі Иракқа көмек ұйымдастыру қажеттілігінде болды” /7, 62/.

Сондықтан, 1979-1982 жж. Таяу және Орта Шығыстағы әскери-саяси жағдаяттың өзгеруі екі жақты американо-ирақ қатынастарының дұрысталуына жақсы жағдай туғызды, оның шарықтау шегі 1984 ж. екі ел арасындағы елшілік қатынастың қалпына келуі болды.

С.Хусейннің режимі де Құрама Штаттарды Иракпен әскери-стратегиялық және экономикалық ынтымақтастығының болашағына қызықтыру үшін үлкен күш-жігер жұмсады. Ирак АҚШ-да Багдадтың мүддесін жүзеге асыру үшін америкалық бизнесмендері мен бұрынғы елшілерді белсенді пайдаланды. 1983 ж. басында Ирак сыртқы істер министрі С.Хаммади Вашингтонда АҚШ мемлекеттік хатшысы Дж.П.Шульцпен және басқа да жоғары деңгейдегі америкалық мемлекеттік департаментінің шенеуніктерімен кездесу барысында „Сауд Аравиясы АҚШ-ң жақсы одақтасы екенін білеміз. Саудықтар біздің де достарымыз. Оларда да мұнай мен байлықтар бар. Бірақ олардың әскери әлеуеттіліктері тұрғысында адаспаңыздар. Ал Иракта әскери әлеуеттілік бар. Бұл

жайды ұзақ мерзімді қаржылану мәселесі ретінде қараңыздар” – деп мәлімдеді /7, 65/.

1980 ж. бас кезінде Иракқа қатысты америкалық саясатының басты мақсаты иран-Ирак әскери қақтығысында Багдадтың жеңілуін болдырмау болды. АҚШ ҰҚК таяушығыс істері жөніндегі бөлімінің бастығы Дж.Кемп 1980 жылдардың бас кезінде былай деді: „Біз Ирактың соғыстан жеңіліп жатқандығынан қатты үрейлендік. Бірақ біз Иракқа жеңіс те тілемедік. Біз тек Иранның жеңгенін қалаған жоқпыз”. Оның айтқанын америкалық сыртқы саясатының ықпалды идеологы, Р.Никсонның әкімшілігінің мемлекеттік хатшысы Г.Киссинджер: „Біз үшін соғыстың аяқталуының ең қолайлы нұсқасы, Иранның Иракты, ал Ирактың Иранның жеңбеуі” – деп қайталады /1, 237/.

Осыған байланысты американо-ирақ қатынастарының жақсаруы бірнеше бағытта - әскер, саяси, сауда-экономикалық және қаржылық – бір жағынан Иран мен Ирактың өзара әлсіреуіне қолқабыс тигізсе, екінші жағынан Багдадта америкалық бағытының бекуіне жағдай жасады.

1980-1990 жж. американо-ирақ қатынастарының басты бағыты екі мемлекеттің әскери саладағы ынтымақтастығы болды, оған Вашингтонда құрылып жатқан Иракты жақтайтын топ та септігін тигізді. АҚШ Иракқа Иранға қарсы соғыста жан-жақты әскери қолдау көрсетті. Вашингтон мен Багдадтың әскери ынтымақтастығына Иракта әскери қару-жарақпен қамтамасыз ету, америкалық жер серіктерінің барлау мәліметтерімен қамтамасыз ету, Ирактықтардың АҚШ-да және үшінші елдерде әскери келісімдерін қаржыландыру да кірді. Мысал үшін, Багдад АҚШ-ға америкалық кәсіпкерлерінен жүзден астам тікұшақтар сатып алды, олар экспорттық құжаттары бойынша азаматтық мақсатқа падалану қажет болатын, ал Иракқа келгеннен соң майдан шебіне жіберілді.

АҚШ конгресінің мәліметтері бойынша 80 жылдардың аяғына қарай, ең аз деңгейде он шақты америкалық фирмалары Иракты зымыран, ядролық, биологиялық және химиялық қарулар шығаратын тех-

нологиялардың құрамдас бөліктерімен қамтамасыз еткен. Сондай-ақ, 1992 жылы Ирақтағы БҰҰ әскери бақылаушыларының қорытындыларына сәйкес, әсіресе АҚШ-н және басқа батыс мемлекеттерінің Ираққа әскери көмегі Бағдадқа атом қаруын жасауға да мүмкіндік туғызушы еді делінген /1, 682/.

Вашингтон мен Бағдад арасындағы барлау мәліметтерімен айырбас жүргізу ең жоғарғы мемлекеттік деңгейде болды. 1984 жылдан бастап президент С.Хусейннің АҚШ-ғы өкілетті елшісі Н.Хамдун басқа да жоғары дәрежелі Ирақтың ресми адамдарымен бірге ОББ-н (ЦРУ) директоры У.Дж.Кэйсимен құпия кездесулер жүргізе бастады, ол Бағдадқа жер серіктері арқылы алынған барлау мәліметтерін иран-Ирақ соғысы жылдарында басты иран нысаналарын Ирақтың тиімді бомбалауы үшін табыс етіп отырды /2, 235/.

Одан басқа, Р.Рейганның әкімшілігіне АҚШ-н Ливияға қарсы бүкілшілік іс-әрекетіне Ирақтың қолдау көрсететіндігіне көз жеткізді. Американ газеті „Нью-Йорк Таймстың” материалы бойынша, Құрама Штаттар М.Кадафидің ливиялық режиміне қарсы тұрушылар санынан Ливиядан шыққандарды Ираққа жіберді, олар онда болашақта Ливияда мемлекеттік төңкеріс жасау үшін арнайы дайындықтан өтті.

Бағдадқа тікелей әскери қолдау көрсетуден басқа АҚШ иран-ирақ соғысының созылуына және шиеленісуіне жанама іс-әрекеттерді де пайдаланды. 1985 жылы АҚШ президенті Р.Рейганның өзі итальян премьер-министрі Б.Краксидің Ирақты қаруландыруға көмектесуін өтінді, ал ОББ (ЦРУ) Ирақтың қару сатып алушыларын итальяндық „Лаворо Ұлттық банкісі” арқылы қаржылай қамтамасыз етуге тікелей қатысып отырды. Иордания королі Хусейн жасырын американ әскери қаруларын жеткізудің бірден бір өзегі болды /2, 135/.

Ақ үй тіпті Парсы шығанағындағы араб монархиясының Ирақтың әскери әлеуетін құруға қаражат бөлулеріне де әсер етті, себебі олар үшін Ирақ иран жақтағы радикалдық ислам мүддесін тара-

тудан Таяушығыс елдерін қорғайтын қорғаушы ретінде көрінді /2, 351/.

Нәтижесінде XX ғасырдың 80 жылдары Ирақ үшінші қатарлы елдердің арасынан қаруды импорттаудан Сауд Аравиясынан кейінгі екінші орынға шықты. Оның үстіне, иран-ирақ соғысының соңына қарай Ирақ өндірісі өз армиясын жеңіл ату құрал-жабдықтарымен, оқ-дәрімен және авиабомбалармен толығынан қатамасыз етті. иран-ирақ соғысы жылдары Ирақта ең соңғы үлгідегі қару-жарақтың түрлері мен маркаларының шеттен әкелінуі оның армиясына Иран қарулы күштерінен бұл жөнінде асып кететін қару-жарақпен жан-жақты қамтамасыз етуін қарастырды. АҚШ өзіне түсер пайда көзін алдын-ала көре білмесе, Ирақ армиясының қуатын арттыруға араласпаушы да еді.

1980-1990 жж. американо-ирақ қатынастарының сауда-экономикалық сараптама-сында АҚШ-н сыртқы саяси стратегиясы бойынша Таяу және Орта Шығыста Ирақтың дәрежесі үздіксіз өсу үстінде деп мәлімделінді. АҚШ-н Бағдадтың режимімен экономикалық ынтымақтастығы бұл кезеңде: өндірістік, технологиялық, энергетикалық, қаржылай және ауылшаруашылықтық кең ауқымда іске асты. Тек қана 1983-1989 жж. аралығында АҚШ мен Ирақтың жылдық саудасы 7 есеге дейін өсті, АҚШ 571 мың долларынан 3,6 млн. долларға көтерілді.

Вашингтон мен Бағдад энергетикалық кооперациясы сапалы жаңа деңгейге көтерілді. 1985-1987 жж. Ирақ мұнайын американдықтардың сатып алуы күніне 80 мың баррелге дейін өссе, 1990 жылы күніне 675 мың баррелге дейін өсті және Бағдадты барлық шетке шығаратын мұнайының 24% құрады, ал АҚШ мұнайды сырттан алдыруының 8% болды.

Ирақ мұнайын американдықтарға шетке жіберуді кеңейту де – иран-Ирақ соғысы мен Ирақ әскери машинасын құруды қаржылай көмекпен қамтамасыз етуге бағытталған болатын. Американ экспорт-импорт банкісінің мәліметтері бойынша Ирақ мұнайының сатудан түскен пайданың 42% президент С.Хусейн әскери құрылыс пен шетелдерден қару-жарақ алуға жұмсалғаны айтылады /2, 455/.

Иран-ирак соғысы Ирақтағы азық-түлік жағдайын қатты әлсіретті, ал ол 1980 жылға дейін өзінің азық-түлік өнімдерінің жартысын шеттен әкелетін болатын. Ақ үй Бағдадтың АҚШ-нан азық-түлік өнімдерін әкелуіне несие алуына жағдай жасады. 1980 ж. Құрама Штаттары Ираққа 5 млрд. доллардан артық бағаға бидай сатып алуға қаржылай көмек көрсетті. Ирақтың азық-түлікті шеттен сатып алуының несиеленуі Атлантадағы итальян „Лавро Ұлттық банкісінің” американдық филиалы арқылы жүзеге асып отырды. Нәтижесінде 1980 жылдардың ортасына қарай Ирақ американдық күршіні сатып алушылардың ең бастысы болды, ал 1989 жылы американдық несиелік ауылшаруашылық бағдарламасының Мексикадан кейінгі екінші мүшесі болды, американдық бидайын алатын сегізінші ірі сатып алушы, ал американдық күршіні сатып алудан жетекші сатып алушы болып қала берді.

1986 жылдан бастап Ирақ күрдтеріне қарсы Бағдадтың басқыншылық саясатының белсенділігінің артуы американдық саяси истеблишментінің арасында, Ираққа қатысты АҚШ саясатына байланысты Құрама Штаттары өкіметінің заң шығарушы және атқарушы тармақтарының жаңадан алшақ пікірде болуына жол ашты, ол 1990 жылғы 2 тамызға дейін, Ирақтың Кувейтке басып кіруіне дейін сақталды. АҚШ конгресінің жоғарғы палатасының мүшелері Ирақ күрдтеріне қатысты Ирақ саясатының жүзеге асуына американдық-ирақ қатынастарының әсерін жүйелі түрде тексеруге жақтас болды.

Демократ Кл.Пеллом мен республикандық Дж.Хелмс басқарған сенат мүшелерінің бірнешеуі Ирақ күрдтеріне қысымшылық көрсеткені үшін Ираққа қарсы әр түрлі санкциялар қолдануды осы елдің ресми өкіметі арқылы жүзеге асыруға әрекеттер жасамақ болды.

Бірақ Ақ үй американдық сенат мүшелерінің бұл ұсыныстарының іске асуына жол бермеді. Оның үстіне, Р.Рейганның әкімшілігі әлем қауымдас­тығында және Вашингтонның Ираққа және бүтіндей Орта Шығысқа байланысты шынайы пиғылын көрсететін, С.Хусейннің режимін әшкерелейтін кез-келген

ақпаратқа тыйым салғызып, жан-жақты шаралар қолданды.

1980-1992 жж. президент әкімшілігі АҚШ конгресінің мүшелерінің Ирақ саясатына қатысты американдық атқарушы өкіметінің құжаттарына қол жеткізуіне үнемі мүмкіндік бермей, тыйым тастап отырды. Және ақырында, АҚШ конгресін американдық президентінің әкімшілігі шақырып, С.Хусейнді сынаудан қалыс қалуларын сұрады /4, 127/.

XX ғасырдың 80 жылдарының бас кезінде Парсы шығанағының мемлекеттері АҚШ-мен әскери ынтымақтастықтың кеңеюіне құлықсыз болды, бірақ иран-ирак соғысының шиеленісуі бұл кедергіні жойды. 1985 жылы Оман Иран мен Ирақ аймағында жасырын операциялар өткізетін американдық арнайы қызметінің тұрағы болды.

Осы жерде Вашингтонмен Парсы шығанағындағы мұнай өндіретін мемлекеттерді сыртқы қауіптен қорғау үшін әскери және техникалық дайындық басталды. Осы жылы Сауд Аравиясы өзінің әскери нысандары мен аймақтарын ауданда әскери дағдарыс бола қалған жағдайда американдықтарға беруге ниет қылды, сөйтіп Таяу және Орта Шығыста американдық паланының мүмкіндігін одан әрі өсірді /5, 96/.

Иран-ирак әскери қақтығысы АҚШ-на пайдалы араб елдерінің жаңа бөлінісіне әкелді, олардың бір бөлігі – Ирақты, ал басқалары Сирия мен Ливия, Иранның жағына шықты. Иран-ирак соғысы Таяу және Орта Шығыстағы Американың одақтасы Израильдің де қызығушылығын туғызған еді. Вашингтон және басқа батыс астаналар төмендегідей тұжырымдамаға негіз алды: „Израиль арабтарға тасталған жалғыз қорқыныш емес, және араб әлеміне жіберілген үлкен қорқыныш емес, ал Иран одан да үлкен қауіп болып саналады” /9, 175/.

Бағдадтың тарапынан Ирақ күрдтеріне жасалған арнайы қастандық саясаты АҚШ-ның конгресінің американдық-Ирақ ынтымақтастығының әлі де жалғасуына қарсылығын күшейте түсті. Оның үстіне, АҚШ-ның өкіметінің атқарушы тармағында да Ираққа қатысты жүргізіп отырған

Р.Рейганның сыртқы саяси бағытына қарсыластар пайда бола бастады. Ираққа қатысты Вашингтонның „қатаң бағытының” қолдаушыларының қатарына тіпті АҚШ мемлекеттік департаментінің басшысы Дж.Шульц те ілікті, ал ол кезде америка сыртқы саяси ведомствосын бүтіндей алғанда орташа бірыңғай бағыт ұстанып отырған.

1988 ж. 8 қыркүйекте Дж.Шульц Ирақ өкіметін 1988 ж. тамызда Ирақ күрдтеріне қарсы газ шабуылын қолданды деп жария түрде кәнілады. Ол тіпті өзінің мәлімдемесіне халықаралық істер жөніндегі Ираққа қарсы жазалау жараларын енгізуді қолдаушы АҚШ конгресінің халықаралық істер жөніндегі сенат комитетінің баяндамасына кіргізу жөнінде бұйырды. Бірақ Р.Рейганның президенттік әкімшілігінің бұны жүзеге асыртпауына орасан зор күші жұмсалды. Жекелей алғанда, Ақ үй Дж.Шульцтің мәлімдемесінде айтылған Ирақ әскери күрдтеріне қарсы газды шабуыл жасалғанын дәлелдейтін нақты дәлелдердің барлығына күмән келтірді /6, 131/.

Нәтижесінде, 1988 жылы күзде америка сенатының халықаралық қатынастар жөніндегі комитетінің төрағасы Кл.Пеллтағы да Ираққа қарсы жазалау шараларын енгізу туралы заң жобасын қабылдауда АҚШ конгресінің өкілдер палатасының қолдауына сүйене алмады. Бұл заң жобасының АҚШ конгресіне өтуіне кедергі ұшырауы Құрама Штаттарының конгресмендеріне Бағдадта бизнестері бар америка компанияларының және Ирақпен сауда-экономикалық байланыс орнатуды қалайтын фирмалар тарапынан күшті қысым әсерінен болды. 1985 ж. Бағдад пен Құрама Штаттардың мүдесін қорғайтын топтар құрған және өзінің құрамында 500 америка компаниялары бар америка-ирақ кәсіпкерлік-форумы АҚШ конгресінің өкілдері палатасына Ираққа қарсы жазалау шаралары туралы заңды қабылдамау үшін маңызды ықпал жасады. 1980-1988 жж. иран-трақ соғысының аяғында Құрама Штаттардың өкіметінің атқарушы және заң шығарушы тармақтарының арасында, сондай-ақ конгресс пен президент әкімшілігінің ішінде де Вашингтонның

Ирақ саясатына қатысты мәністі келіспеушіліктер пайда болды.

Иран мен Ирақ арасындағы соғыс 1988 жылы Бағдад пен Тегеран көп-көрім экономикалық жағынан әлсіретіп барып аяқталды. Бірақ, ең бастысы басқада болды – Иран ішкі әлеуметтік-экономикалық жағдайларын шешумен шұғылданып, енді Таяу және Орта Шығыстағы „американдық мүддеге” қарсы шыға алмайды, аймақтағы елдерге „ислам төңкерісі” ойын шығара да алмады.

1988 жылы иран-ирақ соғысының аяқталуы Ираққа қатысты АҚШ-ң сыртқы саяси бағытын жасауға жауаптылардың Вашингтонда саяси күштерді орналастыруы да ешқандай өзгеріс әкелмеді. С.Хусейннің режимі бұрынғысынша Таяу және Орта Шығыста Құрама Штаттардың нақты стратегиялық әріптесі болып қаралды. Одан басқа, америка саяси истеблишменті таяушығыс аймағында иран-ирақ соғысы аяқталғаннан кейінгі Ирақтың рөлінің жоғарылағанын және оны аймақтағы державалардың бастыларының бірі ретінде таныды. Екі елдің арасындағы сауда-экономикалық және саяси байланыс өзінің шарықтау шегіне жетті.

1990 жылғы Бағдадтағы америка-ирақ келіссөзінің қорытындысын Ирақ президенті С.Хусейн жасап, Вашингтонмен оның елінің ынтымақтастығының болашағына оптимизммен қарап отырып былай деді: „Біздің АҚШ-пен қарым-қатынасымыздың қарқынды өсіп, үнемі биіктен көрінетін кезін асыға күтудеміз” /10, 221/.

Ақ үйді Таяу және Орта Шығыс елдеріне Иранның ислам төңкерісі идеясының тарау мүмкіндігі қатты алаңдатты, себебі ол бұл елдердің Құрама Штаттардың ықпалынан қайырылмастай болып шығып кету қаупін туғызған еді. Нәтижесінде АҚШ-ң Иран режиміне қарсы және Парсы шығанағы аймағындағы Вашингтонның геополитикалық орнын қалпына келтіру жолындағы күресі 1970 жылдардың соңынан бастап таяушығыс аймағындағы америка сыртқы саясатының басты мақсаты болды. Нәтижесінде, 1980-1990 жж. Вашингтон мен Бағдад арасында әскери, саяси және экономикалық

салаларды камтыған стратегиялық әріптестік қатынастары орнаған еді.

1. Алиев, А. А. Иран vs Ирак: история и современность. - М.: Изд-во «Москва», 2002.
2. Апдайк, Р. Дж. Саддам Хусейн. Политическая биография. - Ростов-на-Дону, «Феникс», 1999.
3. Воскресенский, А.Д. Политические системы и политические культуры востока. – М.: «Восток-Запад», 2007.
4. Примаков, Е. Ближний Восток: на сцене и за кулисами. - М., 2006.
5. Проблемы мира и безопасности в Азии: под ред. А. И. Чичерова. - М: «Наука», 1987.
6. Республика Ирак в системе международных отношений (80-е годы XX в. - начало XXI в.): под ред. В. А. Заир-Бека - М: Ин-т Востоковедения РАН, 2002.
7. Borer, D. A. Inverse Engagement: Lessons from US-Iraq Relations, 1982-1990// Parameters. - 2003. - Summer.

8. Brzezinski, Zb., Murphy, R., Scowcroft, B. Differentiated Containment // Foreign Affairs (FA). - 1997. - Vol. 76. - № 3. Publishers.co, 2006. («Страницы из истории Ирака». Чарльз Трип. Изд-в
9. Parsi, Trita. Treacherous alliance. The secret dealings of the Israel, Iran and U.S. Arab Scientific Publishers.co, 2008.
10. Tripp, Charles. Sifahat min tarih al-Iraq. Arab Scientific o Научные арабские издания 2006).

В этой статье говорится о Ближневосточной политике США в период с 1980-90 годы и о роли Ирака в ней.

In this article refers to Middle East policy of the USA in the period from 1980-90 years and the role of Iraq in it.

М. Ауган

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ КРИЗИСА 1997-1998 ГГ. ДЛЯ СТРАН ВОСТОЧНОЙ АЗИИ

Западные исследователи стали проявлять особый интерес к экономике НИС Восточной и Юго-Восточной Азии в 80-е годы XX в., когда страны региона стали серьезными конкурентами для США, прежде всего на внутренних рынках автомобилей и электроники, что способствовало росту торгового дефицита США и, соответственно, интенсивному притоку долларов в международную сферу. Наибольшую известность получили работы А. Юнга, Л. Лау и Кима, опубликованные в первой половине 90-годов прошлого столетия. Обстоятельный обзор исследований по данной проблематике дан сотрудником Всемирного банка Дж. Фелипе в докладе за 1997 г. /1/. Расходясь в деталях, упомянутые авторы были едины в том, что важный индикатор процесса экономического роста как производительность труда в экономике стран Восточной и Юго-Восточной Азии играл ничтожную роль. Весь рост основывался на огромных инвестициях, поэтому т.н. «азиатское чудо» изначально было бесперспективной моде-

лью. В восточноазиатской экономической стратегии А. Юнг, Л. Лау и Ким находили сходство с советской моделью и предсказывали ей такой же крах.

Среднегодовые темпы роста производительности труда за период с 1966 г. по 1990 г. согласно исследованиям А. Юнга в Южной Корее составили лишь 1,7 %, в Индонезии, Малайзии и Таиланде соответственно 1,2 %, 1 %, 1,9 %.

Анализируя экономику Гонконга и Сингапура, автор приходит к следующему существенному выводу о том, что по сравнению с Сингапуром в Гонконге преобладали свободнорыночные отношения и роль государственного вмешательства в экономику была гораздо ниже. А. Юнг поддерживал больше гонконгскую модель, хотя экономический спад в Гонконге во время кризиса оказался намного глубже, чем в Сингапуре.

Другого мнения придерживался Дж. Стиглиц, имеющий прямое отношение к деятельности Всемирного банка. Он не отрицал, что в экономике стран региона «од-